

Contra l'adoctrinament: Ferrer i Guàrdia, o Gaietà Ripoll...

Jordi Martí Font fa un perfil de Francesc Ferrer Guàrdia, que aquest dimecres serà homenatjat per Docents per la República i els CDR en diversos actes en defensa de l'escola catalana | «Ferrer i Guàrdia era un pedagog, un pedagog que creia en els infants i els respectava com a persones en formació que són, pensava que el mestre havia d'acompanyar-los en el seu aprenentatge, ni adoctrinar-los ni castigar-los» | «Barcelona estava commocionada i tot valia per trobar la venjança esperada pels manaires de la Lliga Regionalista, de la Patronal, de l'Exèrcit espanyol i de l'Església Catòlica. Tots a una un cop més»



Ferrer i Guàrdia surt detingut del cotxe cel·lular per assistir al judici per l'atemptat contra Alfons XIII | Fundació Ferrer i Guàrdia

El 1826 el valencià Gaietà Ripoll, nascut a Solsona i que exercia com a mestre a Russafa, va ser condemnat a la forca per les Juntes de Fe de la Inquisició per menjar carn el divendres, retirar el crucifix de l'aula on feia classe i no impartir la doctrina cristiana. Acusat d'heretge i maçó, el seu cos va ser cremat pels inquisidors.

Des d'una perspectiva històrica aquest va ser el darrer assassinat de l'Església Catòlica per tal de mantenir la fe entre el poble que tractava com si fos d'una ramat de bens; els que creien rebien herba i els que no, garrotada. L'últim assassinat hem dit? No. Almenys n'hi hagué un altre, o molts més segons com ens ho mirem. Un altre que per la seva transcendència cal recordar i tornar a recordar. Si Gaietà era un mestre, Francesc Ferrer i Guàrdia era un pedagog, un pedagog que creia en els infants i els respectava com a persones en formació que són, pensava que el mestre havia d'acompanyar-los en el seu aprenentatge, ni adoctrinar-los ni castigar-los. Amb aquesta intenció va crear l'Escola Moderna, la seva proposta i la seva realitat per plantar cara a l'obscurantisme de l'escola religiosa majoritària a l'època, religiosa i no per a tothom, és clar.

El 10 de gener de 1859, naixia a Alella Francesc Ferrer i Guàrdia, creador de l'Escola Moderna. I què era l'Escola Moderna? Doncs un moviment pedagògic llibertari basat en uns principis completament allunyats de la pedagogia majoritària de l'època, de forma especial de la que s'aplicava a les escoles religioses. Per Ferrer, la base de l'educació havia de ser racional i científica, sense tenir res a veure amb les explicacions ni místiques ni sobrenaturals pròpies de les escoles religioses. L'Escola Moderna situava, al costat de la intel·ligència, el desenvolupament del caràcter de l'infant, basat en la voluntat i en l'equilibri entre el cap i el cos. La moral no podia ser la postració davant d'uns principis religiosos imposats a partir de la por sinó un camí de respecte cap als altres a través del seu coneixement i de la solidaritat, i tot en consonància amb la psicologia dels xiquets i les xiquetes, que aprenien junts, sense separació per raons de sexe. Els càstigs estaven prohibits, i més que cap els físics, que eren la norma de les escoles religioses i d'altres, però també els premis, per tal de no fomentar la competència. Ni exàmens ni separació per sexes situaven l'Escola Moderna en un altre lloc en relació amb la resta d'escoles d'aleshores però també amb moltes d'avui mateix.

L'any 1855 per primer cop les associacions obreres de Barcelona havien exigit públicament l'escola gratuïta i universal i dos anys després la Llei Moyano promulgava la instrucció bàsica, deixant-la en mans dels ajuntaments, els quals no van poder donar-la perquè no tenien suficients dotacions econòmiques. No serà fins a la revolució de 1868 que serà possible la creació d'ateneus obrers amb projectes pedagògics emancipadors, espais que posaven l'educació dels infants obrers en el centre dels seus interessos, tot i que en un primer moment fossin només revolucionaris els continguts, sense qüestionar a fons també els mètodes d'ensenyament.

El 1873, un jove Francesc Ferrer, de només 14 anys, va entrar en contacte amb els cercles republicans, francmaçons i internacionalistes catalans. Vint anys després, relacionat amb els cercles lliurepensadors de tot l'Estat, Ferrer s'apropà definitivament a les idees anarquistes i plantejà l'educació com a eina transformadora de la societat. És determinant, per entendre aquestes propostes educatives, el seu apropament a les idees de Paul Robin i del seu Manifest als partidaris de l'educació integral. Robin, ateu i defensor de la coeducació de sexes, havia treballat amb el ministre francès Jules Ferry, creador de l'escola republicana pública gratuïta i universal, que alhora prohibia impartir ensenyaments a les ordres religioses.

El 1894, Ferrer havia conegut Ernestine Meunier, una alumna seva molt rica qui li acabà finançant els seus projectes. El poder religiós i reaccionari de l'època, veient ja que els canvis que proposava Ferrer posaven en perill la seva hegemonia perquè ja no eren només propostes, utilitzà aquest fet per blasmar el pedagog i acusar-lo de robar la fortuna a Ernestine després d'haver-la ensarronat amb un fals enamorament. El 1901, amb l'herència d'Ernestine, Ferrer obre l'Escola Moderna, al carrer Bailèn, 56, de Barcelona.



Grup d'alumnes de l'Escola Moderna fundada per Ferrer i Guàrdia Foto: Fundació Ferrer i Guàrdia

Ferrer no s'atura i continua sempre ampliant els seus coneixements en el camp pedagògic, i si el 1898 havia conegut Ovide Décroly i estudiat les propostes de Pastalozzi i Fröbel, el 1906, l'Escola Moderna ja comptava amb més de mil alumnes repartits en 34 centres, un autèntic perill per a qui l'únic que volia de l'escola era el manteniment del sotmetiment i de l'estructura social classista. És aleshores quan Mateu Morral, bibliotecari de l'Escola, atempta contra Alfons XIII i, aprofitant aquest fet, Ferrer és acusat de complicitat en l'assassinat i és empresonat sense judici durant un any sencer, alhora que l'Escola Moderna és clausurada. El tancament de l'Escola es mantindrà tot i que ell és absolt de participar a l'atemptat. Opta aleshores per l'exili a l'Estat francès, on és acollit com un heroi que s'ha enfrontat a la foscor que representa l'Espanya més clerical i de missa. Visita París, Brussel·les i Londres, escriu *La Escuela Moderna* i la seva influència no deixa de créixer, amb la creació de l'Associació de mestres laics racionalistes. El 1908, per tal d'estendre encara més les seves propostes, crea la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de l'Infant i inicia la publicació de *L'École Renovée*. Aquest mateix any, la reacció eclesiàstica es fa sentir a Barcelona, on l'Ajuntament de la ciutat decideix crear escoles municipals que inclouen l'obligació de l'educació religiosa i neguen la coeducació com a conseqüència de les pressions exercides pel bisbe Casañas.

Amb aquest clima arriba el 1909 i la revolta antimilitarista que ha passat a la història amb el malnom de Setmana Tràgica però que nosaltres caldrà que anomenem tal com l'anomenaren els seus protagonistes: Setmana Gloriosa o Setmana Roja. Gloriosa perquè el poder, exemplificat per l'Església, va veure com els seus privilegis s'afonaven almenys durant uns dies. I desenes de milers de joves van deixar de ser enviats a l'escorxador de la guerra del Marroc a defensar els interessos de quatre famílies riques catalunyeses. Alhora, desenes d'edificis religiosos eren incendiats i l'espai urbà barceloní guanyava unes quantes places i a la llarga també alguna zona verda. L'excusa perfecta per a la renovació urbanística...

I també l'excusa perfecta per assenyalar culpables i fer net entre les files lliurepensadores d'esquerres, entre llibertaris, obrers, maçons i republicans. Un bon moment per eliminar caps pensants, qualsevol que els posés en dubte, a ells i a la seva forma de perpetuació en el poder. Un bon moment per assenyalar com a culpable Francesc Ferrer i Guàrdia. Detingut i acusat de ser l'instigador de la revolta barcelonina, de res li serveix assegurar que s'havia passat els dies de la

Setmana Gloriosa al seu mas d'Alella, aïllat de tot. Detingut el 31 d'agost, el 13 d'octubre de 1909 a les nou del matí va ser afusellat al fossat de Santa Amàlia de la presó del Montjuïc.

No importava que no hi hagués proves suficients, perquè Barcelona estava commocionada i tot valia per trobar la venjança esperada pels manaires de la Lliga Regionalista, de la Patronal, de l'Exèrcit espanyol i de l'Església Catòlica. Tots a una un cop més. En la creació del clima acusatori contra Ferrer no podem oblidar la feina fosca feta per diaris com *La Vanguardia*, *El Correo Catalán*, *El Noticiero Universal* o el setmanari *Cu-Cut!*, proper a la Lliga Regionalista. No cal que m'estengui sobre què era la Lliga, però per a qui no ho sàpiga i en vulgui una explicació ràpida li podria dir que era el partit més semblant entre els que hi havia al que va ser la Convergència y Unió de Pujol i companyia.

Ferrer no era catalanista, ni d'esquerres ni de dretes, però sobretot no era catalanista. Ferrer en l'àmbit nacional si li haguéssim de donar una adscripció podríem afirmar que era espanyol... a voltes nacionalista banal espanyol i altres una mica més espanyolista que banal, tot i que ell es deia internacionalista... i, això sí, defensor de la llengua castellana en l'ensenyament dels infants, mai de la catalana. Cal dir-ho també. No cal amagar el que és obvi. Tot i això no podem oblidar-lo ni menystenir-lo, perquè la seva proposta pedagògica partia de l'internacionalisme, que com a catalans ens situa a la primera línia mundial. Partia de la racionalitat. I reivindicar algú no vol dir, de cap de les maneres, no fer-ne crítica, i jo li faig la crítica de la llengua, és clar. Ferrer va ser defensat, en el moment del seu judici, arreu d'Europa i de bona part del món, el seu nom va acompanyar els revolucionaris de tot el món, des del Mèxic insurgent de Zapata fins a l'Ucraïna de Nestor Makhno, on nombroses escoles prengueren el seu nom durant la revolució llibertària i independentista.

I aquí mateix! Com si ressuscités per venjar-se i alhora rectificar en aquesta tria lingüística tan desencertada, el 19 de juliol de 1936 el fantasma de Ferrer i Guàrdia mirava com cremava la ciutat des de Montjuïc. Un fantasma? No, dos. Un a Barcelona i un a València. El de Ferrer i el de Ripoll, perquè Gaietà Ripoll també va ser vist fa poquet pels carrers de València, davant de l'Institut Lluís Vives concretament, corrent davant de la Policia Nacional i ballant de nit en la Primavera Valenciana aquella cançó de La Gossa Sorda que diu «No podran, no sabran aturar l'explosió de colors quan arribi la llum. No sabran, no podran rebutjar l'impacte a la cara de tota la llum». Sort que som racionalistes i els fantasmes sabem que no existeixen...

Acabaré aquest intervenció amb una constatació, perquè tota l'obra de Ferrer, tot l'espirit de Ripoll, i tot el catalanisme lingüístic que el segon no defensava ni proposava es van sumar en la creació del Consell de l'Escola Nova Unificada en la revolució de 1936. Quines coses de dir, no? Doncs sí, el primer cop que l'escola en una part dels Països Catalans va ser per a tothom i tot don, ho va ser també amb el català com a llengua vehicular. Era el 1936 i es feia aplicant pedagogies llibertàries d'escola activa de la mà del pedagog anarquista Joan Puig Elies, militants de la CNT des de 1916, que recollia l'herència pedagògica de Ferrer i aquest cop només en català. El fantasma havia reviscolat...

Voldria acabar aquesta intervenció amb un crit. Deixeu que cridi ben fort la frase amb què Ferrer es va acomiadar dels que l'anaven a afusellar per deixar-los clar que acabaven amb el seu cos però mai amb les seves idees d'una escola lliure on es desenvolupessin homes i dones lliures. Ferrer va cridar «Visca l'Escola Moderna!» i els adoctrinadors de veritat van disparar a matar. Avui ho sabem. Cent anys després del seu naixement continua viu! «Visca l'Escola Moderna!»